

"Oedd y trên yn pigo'r chwarelwyr i fyny o'r stesions... Dim toau - os oedd hi'n bwrw oedden nhw'n glychu. Sachau dros eu pennau rhag y sbarcs o'r injan"

"The train picked up the quarrymen from the stations. No roofs - if it rained they got soaked... sacks over their heads to keep off the sparks from the engine."

Dafydd Jones

Y Bont Dros Reilffordd Chwarel y Penrhyn
I ddechrau mae'r llwybr yn dilyn llinell rheilffordd gul Chwarel y Penrhyn (gweler drosodd). Wrth ddilyn gwely'r trac sylwer ar olion y sliperi sy'n weddill. Mae hen forter calch yn y bont yn gynefin perffaith i redyn, megis rhedyn y mur a duegredyn gwallt y forwyn, mewn ardal lle mai pridd a chreigiau asidig sydd i'w cael yn bennaf.

The Bridge Over the Penrhyn Quarry Railway
The trail initially follows the line of the Penrhyn Quarry narrow gauge railway (see over). Note the surviving sleepers as you follow the track bed. Old lime mortar in the railway bridge provides perfect calcareous conditions for ferns such as wall-rue and maidenhair spleenwort, in an area otherwise dominated by acidic rocks and soils.

16 Gweirglodd Fawr
Tomen yn yr 1950au. Yn dilyn cyfnod byr o roi llawer o wastraff mewn safleoedd tirlenwi, mae'r 21^{ain} ganrif yn gyfnod o leihau gwastraff ac ailgylchu. Mae Moelyci'n arwain y ffordd yn lleol gyda chyfleuster ailgylchu gwastraff gwyrdd a thŷ bach compost.

A dump in the 1950's. After a brief era of large amounts of waste being landfilled, the C21st sees waste reduction and recycling - Moelyci is leading the way locally with a green waste recycling facility and a compost toilet.

15 Bryn y Ddeiol
Rhoddid rhedyn ar ben ac o dan y das wair i'w chadw'n sych, a byddai eithin ifanc yn cael ei falu a'i gymysgu â gwair fel bwyd i'r ceffylau. Mae rheoli tyfiant y rhedyn yn caniatáu i'r fioled dyfu, ac yn denu infertebratau. Mae coch y berllan a'r llwydfron yn bridio yn y llwyni eithin.

Bracken used to be put on top of and beneath the haystack to keep it dry, and young gorse was chopped up with grass and fed to the horses. Bracken management encourages violets and invertebrates. Bullfinches and whitethroats breed in the gorse scrub.

Hen ffermdy Moelyci / The old farmhouse, 1768 (Elaine Franks)

Adeilion hen ffermdy Moelyci - Yn dyddio'n ôl i cyn 1588, fe'i gadawyd yn wag yn 1877. Wedi mynd yn angof fe'i cloddwyd yn 2005-9.

Llwybr Treftadaeth Moelyci Heritage Trail

ALLWEDD	KEY
Rheilffordd	Railway
Ffordd	Road
Llwybr	Trail
Toiled i'r Anabl	Disabled Toilet
Maes Parcio	Car Park
Cyfleusterau	Toilets
Cyfeirbywnt	Waymark
Man o Ddiddordeb	Point of Interest
Cuddfan Gwyllo Adar	Bird Hide
Enwau'r caeau yn 1768	1768 field names

Afon Bach Ty'n Lôn (Stream)
Mae'r Forwyn Dywyll yn arwydd o ddŵr glân, ac mae brithyll i'w gweld yno o hyd. The Beautiful Demoiselle dragonfly is an indication of clean water, and trout can still be seen.

"Oeddech chi'n croesi bont relwe ac oedd pawb yn mynd i fannu i gael picnic a bydda'r trên bach yn pasio."

"You crossed the railway bridge and everyone went there to have a picnic, and the little train would pass."

Nesta Jones, 1930

Rhandiroedd / Allotments
Mae rhandiroedd Moelyci'n ateb galw newydd gan bobl sydd eisiau tyfu eu cynnyrch eu hunain. Moelyci allotments meet a new demand from people wanting to grow their own produce.

Mae coed derw aeddfed yn nodi terfynau caeau tir isel. Mae gwrychoedd a choed cyll wedi'u coedlannu yn cynnig safleoedd heulog ond cysgodol i fywyd gwylt. Defnyddir y coed i wneud clwydi a pholion ffa. Noder y ffens llechi (crawiau) nodweddiadol.

Full-crowned oak trees mark boundaries of lowland fields. Coppiced hazel provides sunny but sheltered sites good for wildlife. The wood is used by traditional woodworkers for making hurdles and beanpoles. Note the characteristic slate fencing.

"Pan odda ni'n blant oddan ni'n mynd ar hyd trac relwe nos Sul i hel 'watercress' - ei gael o i swper efo salad."

"When we were children we went along the railway track on Sunday nights to collect watercress - had it for supper with salad."

Sarah Elizabeth Griffith, 1930

Cae ffrwythau meddal - Gwair, ceirch a haidd oedd y prif gnydau am o leiaf 200 mlynedd. Cynhyrchir bwyd yn y cae hwn o hyd ond gan ystyried bywyd gwylt hefyd.

Soft fruit field - Hay, oats and barley had been the main crops for at least 200 years. This field is still producing food but with thought for wildlife too.

"Roedd 'na gymaint o ddrogod yn sugno'u gwaed, os na fasan ni'n dipio'r wyn bach pan oeddan nhw ryw dair wythnos oed bydda'r drogod yn 'u lladd nhw."

"There were so many ticks sucking their blood, if we didn't dip the lambs when they were about three weeks old the ticks would kill them."

Owie Williams, 1960

Pwll trochi defaid / Sheep dipping pool
Nicholas Roberts, a welir yn y fan hon yn trochi ei ddefaid Mynydd Cymreig, oedd y deiliad rhwng 1951 a 2001. Nicholas Roberts, seen here dipping his Welsh Mountain sheep, was the tenant from 1951 - 2001.

Pistyll yr Eurych
Cyflenwad dŵr Moelyci a Chraig y Pandy ers llawer dydd. Mae'r dŵr oer sy'n llifo'n gyson a thawel yn creu amodau delfrydol i Polycelis felina, math prin o lnygryn ledog. Gosodwyd dŵr pibell ym Moelyci yn yr 1940au. Once the water supply for Moelyci and Craig y Pandy, the constant gently flowing cold water in the spring provides ideal conditions for a rare aquatic flatworm, Polycelis felina. Piped water was installed at Moelyci in the 1940s.

Bryn Golau
Safle caer fechan o Oes yr Haearn - safai cytiau crynion yn y pant ar y copa. The site of a small iron age enclosed hill-fort. Round huts stood within the summit hollow.

Coedwig dderw hynafol dan reolaeth. Mae pren marw, tyllau a holttau yn y coed yn cynnal infertebratau, ffwng ac ystlumod. Edrychwch am y gnoell fraith fwyaf, delor y cnau a'r dringwr bach.

Old managed oak woodland. The trees are full of dead wood, nooks and crannies that support insects, fungi and bats. Look out for greater spotted woodpeckers, nuthatches and treecreepers.

"Roedden ni'n llenwi bagiau o gnau cyll, i fynd â nhw'n ôl i Fanceinion, achos doedden nhw ddim ar gael ar ôl y rhyfel."

"We used to fill bags full of hazelnuts, to take back to Manchester, 'cos you couldn't get them after the war."

Barry Price, 1950

Gwlyptir - Man pwysig ar gyfer bioamrywiaeth (gweler drosodd). **Wetland** - A biodiversity hotspot (see over).

"Yn wyth oed roeddwn i'n cael dreifo'r tractor yn y cae. Wncl yn setio'r throth llaw ar y Ferguson ac wedyn yn taflu'r gwair ar y trelar tu cefn."

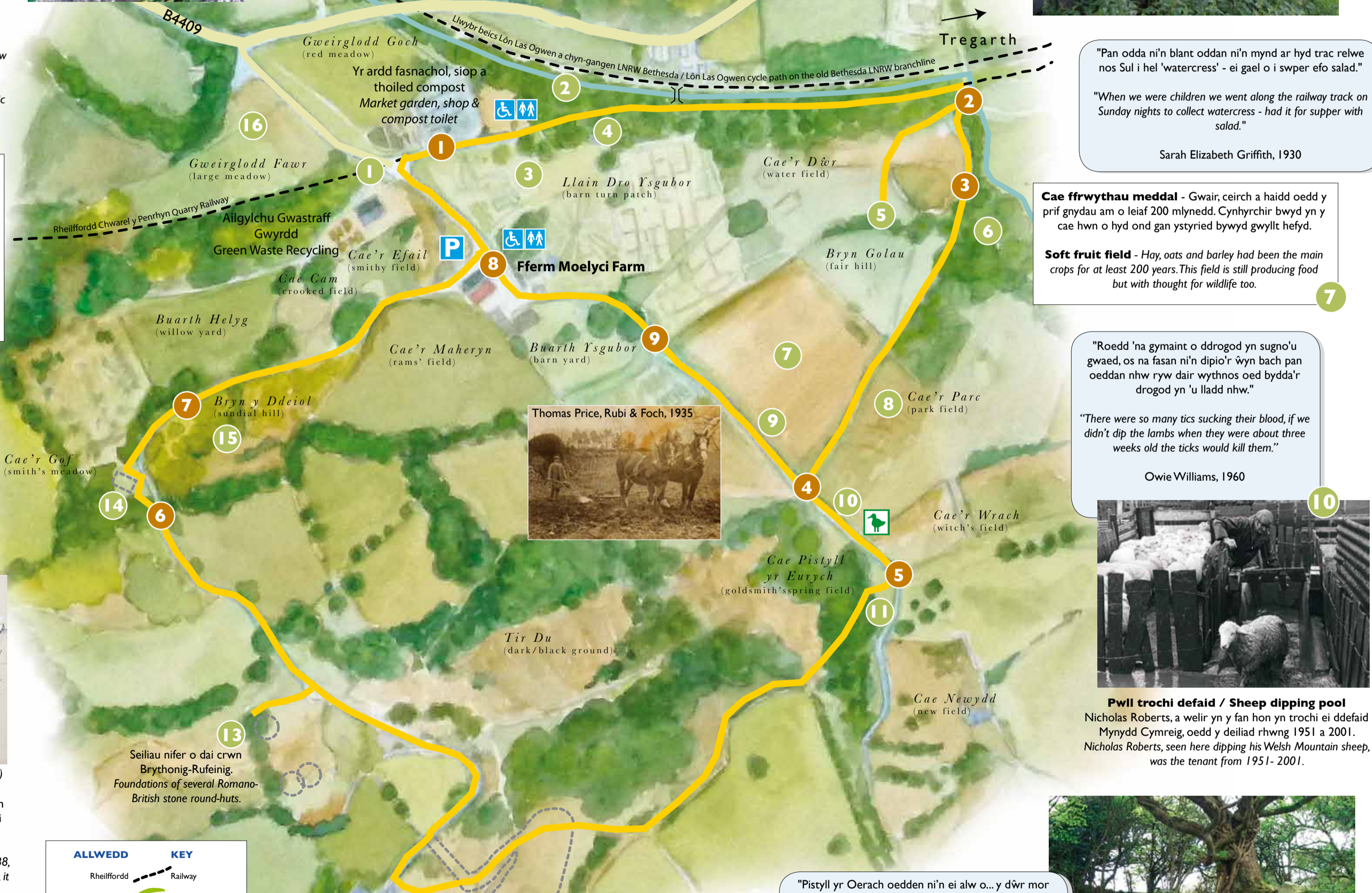
"When I was eight I'd steer the tractor - Uncle'd set the speed with the throttle - then he tossed the hay into the trailer behind."

Deio Jones, 1950

Mae llawer o waliau Moelyci'n dyddio yn ôl i cyn 1768. Mae planhigion newydd ac ailgyfnewid naturiol yn cysylltu gweiddillion hen wrychoedd.

Many of the walls date from before 1768. Remnants of old hedgerow are linked by new planting and natural regeneration.

Thomas Price, Rubi & Foch, 1935

"Dwi'n cofio Nain Price yn gwneud menynt - peth hyfryd i'w wyllo, corddi a phatio."

"I remember Granny Price making the butter - lovely thing to watch, churning and patting."

Barry Price, 1950

"Pistyll yr Oerach oedden ni'n ei alw o... y dŵr mor ofnadwy o oer oedd o'n brifo wrth ei lyncu o."

"Pistyll yr Oerach (the colder spring) we called it... the water so terribly cold it hurt to swallow it."

Joe Evans, 1950

Caer Penraig
Caer pen bryn o Oes yr Haearn a heneb gofrestrdedig - mae adeilion rhai o'r rhagfuriau carreg yn bod o hyd. Iron Age hillfort and scheduled ancient monument - ruins of some of the stone ramparts remain.